

Verslag van lezing 1, 24 januari 2018 door Charles van Leeuwen

Het verslag is een weergave van de steekwoorden, waaraan Charles zijn verhaal ophing.

De inspiratiebronnen van de pelgrim

De oudste tradities van bedevaarten naar Jeruzalem, Het Heilige Land, de Woestijn

Er is zoveel meer (geweest) dan de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela. Charles koos ervoor om zijn lezing op te hangen aan een reeks vragen en deze te illustreren met afbeeldingen van mozaïeken. De vroege pelgrimsverslagen vormen een soort cluster van verhalen en ervaringen van anderen. Vooral ontmoetingen zijn belangrijk, zeker ook de ontmoetingen met andere tradities. In de pelgrimsverslagen werd uit veel verschillende verhalen/bronnen samengevoegd tot een eigen verslag.

In de 4^e eeuw vond een explosieve groei plaats van de pelgrimage. Deze werd getolereerd door de kerk, zij het wel met enige achterdocht; er werden geen dogma's vastgelegd.

Wat beweegt de pelgrim? Wat zijn de inspiratiebronnen, vroeger en nu?

Op die vraag zijn meerdere antwoorden, maar ze bevatten wel een aantal elementen:

Verlangen, Verhalen en ontmoetingen, Beelden en Voorwerpen,

Liederen en gebeden, Tradities en verplichtingen, Herhalingen (pelgrimeren is verslavend).

Waarom gingen mensen in de oudste christelijke tijden op bedevaart? Volgens Theodoretus (4^e eeuw): "om zich te voeden en met eigen ogen het object van het verlangen te aanschouwen en niet alleen innerlijk met hun ziel; hun kijken wordt zo een soort, uit het geloof voortkomend spiritueel genieten."

Nu is de tocht belangrijker dan het aankomen, vroeger was vooral de heilige plek zelf belangrijk. Nu is ook het loslaten en het avontuur belangrijker.

Constantijn bouwde in Jeruzalem een zuilengang rond de plek van Golgotha en de Opstandingskerk.

"Bedevaart is een reis op zoek naar een plaats die een bepaald ideaal belichaamt." (Alan Morinus)

Elementen van een bedevaart zijn:

Een reis, Op zoek, Een Plaats, Een ideaal

Een bedevaart is iets doen op een bepaalde plaats wat je thuis niet kunt doen, maar wat wel voor thuis betekenis heeft.

Een transformatie van identiteit. Er verandert iets, er gebeurt iets. Die verandering neem je mee, ook als je weer teruggaat naar huis.

Wat weerhoudt de pelgrim?

Aarzelingen, vroeger en nu

Preken tegen het pelgrimeren!

Testament maken vóór je vertrekt

“Veranderen van plaats helpt niet om God naderbij te komen. God zal naar jou komen, als je in je ziel een gastvrije ruimte hebt, zodat God daarin kan wonen en in jou kan rondtrekken.”(Gregorius van Nyssa, bisschop in een plaats aan de route van Constantinopel naar Jeruzalem)

In de 6^e eeuw had Benedictus het ook niet zo op met al die rondtrekkende mensen.

De populairste bedevaartbestemming in de oudste eeuwen (4^e eeuw) was Jeruzalem, Het Heilig Land (leven van Jezus, Abraham, Jacob en andere Bijbelse personages). Daarnaast Egypte (plaatsen van de woestijnvaders en –moeders en Syrië (plaatsen van heiligen). In Egypte en Syrië ook de oudste kerken en kloosters. Tenslotte Rome met de graven van de apostelen Petrus en Paulus.

Onderscheid maken in Lineaire en circulaire pelgrimages. Nu vooral lineair, dus tocht naar één plek en weer terug, vroeger veel meer circulair, zoals een rondreis langs plaatsen in de Sinaï of langs de Nijl.

In het spoor van bekende pelgrims de trendsetters van de 4e en 5e eeuw!
Keizerin Helena (moeder van Constantijn), Pelgrim van Bordeaux
Egeria, Paula en Melania
Hieronymus, Postumianus, Palladius, Cassianus en Rufinus
Reisverslag van monniken (Historia Monachorum), Veel bisschoppen!
(Waren de Driekoningen ook geen onderdeel van de rondtrekkende traditie?)

Wat karakteriseerde de oudste christelijke bedevaarten?
Het Bijbelse referentiekader (pelgrims liepen met de Bijbel in de hand en in hun hoofd).
Het literaire karakter (alle bewegingen en handelingen hadden een referentiekader in bepaalde teksten).
Mensen gingen op pelgrimstocht met veel door de Bijbel en andere teksten gestuurde verwachtingen.
Pelgrimage is vaak een reiservaring en een leeservaring.

Hoe beleefden de pelgrims hun tocht?
“Ze begon met rondreizen om alle plaatsen te zien, met zo’n brandend enthousiasme dat het nauwelijks mogelijk was om haar weer weg te krijgen, of het moest zijn om zich naar een andere plaats te spoeden. Ze viel neer en aanbad het kruis alsof ze daarop Onze Lieve Heer zelf hangen zag. Ze kuste bij het betreden van het graf van de Opstanding de steen die de engel van het graf had weggerold. En daarna kuste ze, als een dorstend mens die na lang wachten eindelijk bij water aankomt, de bank waarop het lichaam van de Heer had gelegen. Hoe ze daar huilde en verzuchtte: heel Jeruzalem wist het. Of beter gezegd: God wist het, God tot wie ze bad.”(Hieronymus, brief over de pelgrimsreis van Paula in 385)

Wat opvalt is het zelf zien en aanschouwen; het zintuiglijk karakter ervan, aanraken, kussen en ruiken. De bestemming is belangrijker dan de reis er naartoe.

Wat deden zij op de bestemming? Zien, bidden en er gewoon zijn. Allerlei rituele handelingen.

Men ging naar plaatsen, monumenten en ook levende mensen.

Pelgrimsplaatsen waren toen ook “Places of networking”.

Onderscheid Rijke en arme pelgrims. Bij de rijke pelgrims moet je denken aan keizers, koningen, bisschoppen etc. Gegoede tot zeer goeode lieden die, veelal met een gevolg, van veel gemakken voorzien op pelgrimstocht gingen. Arme mensen hadden weinig gelegenheid om op pelgrimsreis te gaan, met uitzondering van de herders die toch al altijd onderweg waren.

Gekleed? Geschoeid? In de huidige pelgrimsverslagen is er veel aandacht voor kleding en schoeisel. In de oude verhalen niet. De rijken hadden hun rijk versierde kleding en reden veelal, arme lieden hadden eenvoudige kleding en liepen vaak blootsvoets. Alleen voor het beklimmen van de rotsen in de Sinaï werd stevig schoeisel aangeraden.

Welke gevaren konden de pelgrims op hun weg tegen komen?

Honger, dorst en vermoeidheid

De weg kwijtraken

In drijfzand of moeras terecht komen

Oversteken van rivieren

Boten die kapseizen

Rovers

Geen overnachtingsplaats vinden

Wilde dieren

Dit zijn de spreekwoordelijke 8 gevaren uit het Bijbelboek Job. Voor elk van de gevaren bestond een apart psalmvers om te bidden om er gevrijwaard van te blijven.

Niet genoemd zijn bijvoorbeeld ziekte, depressie en duisternis.

Hoe gingen ze op reis? Wagens, paarden en kamelen. Soms ook per schip.

Wat namen ze mee op hun reis? Er bestonden geen lijstjes met spullen en men reisde vaak in een groep en zeker de rijken namen een heel gevolg mee.

Wat namen de pelgrims mee van hun reis? Souvenirs van het Heilig Land in de vorm van relieken en oliekruikjes met gezegende olie.

Hoe was de infrastructuur?

Wegen, Pleisterplaatsen onderweg, Gastvrijheid

Onderweg bestonden zgn. Xenodocheio.

Daar bevond zich: Opvang bij aankomst, Bad, Rusten en overnachten, Eten, Souvenirs, Reisinformatie, Offers

Opvalt de nieuwsgierigheid van de pelgrim. Het was deels een vorm van sightseeing.

De Historia was een oude etnografische traditie van reizen en verhalen vertellen. Het ging om grote dingen, om merkwaardige dingen en om wonderen.

De christelijke pelgrimstraditie ontstaat in de 4^e en 5^e eeuw en was een combinatie van verschillende tradities in een gezamenlijk cluster.

Keizerlijke traditie van Constantijn was ook een symbool van macht.

Joodse traditie van een bedevaart naar Jeruzalem.

Nieuwe traditie van monniken die de woestijn opzoeken. En het bezoeken van graven van heiligen.

Oude Griekse en oosterse traditie in de vorm van bezoeken van heiligdommen, orakels, festivals, genezingen, verzoeningen, oorlog / vrede en diplomatie.

Joodse traditie: drie momenten per jaar, grote aantallen, tijdelijke opvang in Jeruzalem en reiniging. Hoe reisden zij; betaling, liturgie en ritueel; ontvangst; liederen, muziek en offers; souvenirs: koeken en broden.

Verhalen die ook in de Bijbel staan. Lieder en zijn bewaard in psalmen. Chronologische ontwikkeling. Thuisblijvers leven intens mee.

Wat was essentieel voor de pelgrims naar de woestijn?

Ontmoetingen met woestijnvader of –moeder

Een woord, een vraag, iets essentieels

Godsverlangen en Godservaring

“Daar gebeurt het!”

Kluizenaars & gemeenschappen

Met als trefwoorden:

Reis – ascese, Stilte, Barmhartigheid

Nederigheid, Gastvrijheid

Bekering – genezing – bevrijding

Verhalen die ook op de Bijbel reflecteren

Heel veel spreuken, regels, levens, reisverslagen

Chronologische ontwikkeling

Een bron voor het westen

Thuisblijvers leven intens mee.

Verhalen over pelgrimstochten stimuleren ons om zelf weer op reis te gaan!

Zaterdag 7 april kon Charles van Leeuwen het verhaal over de woestijn afmaken tijdens de buitendag als aanvulling op de lezingencyclus. Dus ook een aanvullend verslag, weer in steekwoorden.

Pelgrimstochten in de woestijn

Verhalen over pelgrimstochten stimuleren ons om zelf weer op reis te gaan!

Een bedevaart is een reis op zoek naar een plaats die een bepaald ideaal belichaamt (Alan Morinus).

Elementen: reis, zoeken, plaats en ideaal.

Een bedevaart: iets doen op een bepaalde plaats, wat je thuis niet kunt doen, maar dat wel voor thuis betekenis heeft.

Er vindt een transformatie van identiteit plaats.

Wat beweegt de pelgrim?

Verlangen

Verhalen en ontmoetingen

Beelden en voorwerpen

Liederen en gebeden

Tradities en verplichtingen

Herhaling (pelgrimeren is verslavend)

Inspiratiebronnen vroeger en nu.

Pelgrimeren naar de woestijn sluit aan op het verlangen naar verhalen en ontmoetingen met andere mensen.

Voorbeelden van ontmoetingen met monniken en kluizenaars uit de woestijn staan in de Vaderspreuken.

Waarom een bedevaart naar de woestijn?

Geef me een woord

Verlangen naar ontmoeting

Nieuwsgierigheid

Religieuze vragen

Boete

Vlucht

Waarom hadden deze monniken (en het waren er 10.000 tot 100.000) zich terug getrokken in de woestijn?

Politieke redenen Religieuze redenen

Bijbels referentiekader

Kerkelijke redenen

Offervaardigheid

“Tegencultuur”

Mannen en vrouwen

Rijk en arm
Geletterd en eenvoudig
Stilte

Een politieke reden kon bijv. zijn het ontwijken van de belasting van de Romeinen en het zich onttrekken aan hun militaire dienstplicht.

Religieuze en kerkelijke redenen behelsden bijv. het minder worden van de beleving door het wegvallen van de eerste martelaren uit het begin van het christendom. De offervaardigheid leidde tot nieuwe martelaren, een voorbeeld is Antonius abt, de grondlegger van het kloosterwezen. Synclética was één van de eerste vrouwen die zich in de 4e eeuw, ongeveer 50 jaar na Antonius, terugtrokken in de woestijn. Van haar is de uitspraak: "Als een schat wordt ontdekt, wordt hij meteen geplunderd. Zo is het ook met de deugd; die verzwakt en verdwijnt zodra ze openbaar wordt gemaakt/

De stilte was het opzoeken van de stilte in de natuur, maar ook van de stilte in jezelf in de vorm van lang zwijgen; stil worden in jezelf en in de omgang met anderen.

Hoe leefden die monniken in de woestijn?

Alleen en in gemeenschap

'straatje' 'laura'

Handwerk

Studie

Gebed

Oefening

Gastvrijheid

Barmhartigheid

Kluizenaars leefden vaak op zichtafstand van elkaar (wel voldoende dicht bij elkaar voor onderlinge bijstand, maar geen last van elkaars bezigheden). Zo ontstond toch een soort

kluizenaarsgemeenschap. Later konden die uitgroeien tot kloosters met honderden monniken.

Gastvrijheid gold voor 1 à 2 dagen, wilde een bezoeker langer blijven, dan moest die meewerken met bijv. eenvoudig handwerk zoals het vlechten van manden.

Oefening was zowel lichamelijk als geestelijk.

Wat was de essentie van de pelgrimstocht naar de woestijn?

Ontmoeting met een woestijnvader of –moeder

Een woord!, een vraag!, iets essentieels!

Godsverlangen en God eren

Er gebeurt iets

Kluizenaar als genezer

Elementen:

Reis

Ascese

Stilte

Handwerk

Nederigheid

Gastvrijheid

Bekering, genezing en bevrijding

Een pelgrimsreis naar de woestijn leverde verhalen op die ook op de persoon reflecteren. Heel veel spreuken, regels en levensbeschrijvingen zijn bekend.

In de 4^e eeuw vond er vanuit de woestijn emigratie van het monnikendom plaats naar bijv. Italië.

De verhalen over een pelgrimsreis naar de woestijn waren een bron voor het westen. De thuisblijvers leefden intens mee.

Een voorbeeld is het verslag van de reis van Egeria die, met groot gevolg, een rondreis maakte vanuit Rome via Klein Azië naar Egypte en terug. Een voorbeeld van een circulaire pelgrimage.

Een reis naar Egypte was een literaire reis aan de hand van verhalen, maar omvatte ook gevaren. Welke gevaren konden pelgrims op hun reis tegenkomen?

Honger, dorst en vermoeidheid

De weg kwijtraken

Drijfzand / moerassen

Oversteken van rivieren

Kapseizen van boten

Rovers

Geen overnachtingsplaats vinden

Wilde dieren

Velen overleden op hun reis. Anderen bleven zelf in de woestijn. Er gold een advies om vóór vertrek een testament op te maken.